

Grundtvigs Værker – status 2024

Krista Stinne Greve Rasmussen

Denne artikel ligger i forlængelse af mit tidligere bidrag til *Grundtvig-Studier*: “*Grundtvigs Værker* – midtvejsstatus” (Rasmussen 2022). *Grundtvigs Værker* er en digital, videnskabelig udgave af alt, som Grundtvig lod publicere i sin levetid. Udgaven blev påbegyndt i 2009 og afsluttes med udgangen af 2029. Vi er mere end halvvejs med projektet og har i maj 2024 med version 1.23 udgivet 58 procent af korpus.

Dette kronologiske overblik giver læseren indblik i de værker, vi har udgivet siden version 1.19 i maj 2022, hvor den forrige oversigt sluttede. Jeg nævner i oversigten de enkelte værkers fulde titler, men man skal være opmærksom på, at de i værkoversigten i den digitale udgave kan optræde i forkortet form. Fremstillingen er kronologisk. Kantede parenteser, [], betyder, at udgiver har angivet en titel, fordi værket ingen havde fra starten. Udgivelsesdato angives, så vidt den kendes. Oftest ved vi kun, hvornår en titel er blevet annonceret til salg, i så fald nævnes dette. Om end de bibliografiske oplysninger i denne oversigt er sporadiske, er de frugtbare og giver eksempelvis et overblik over de forlag og tidsskrifter, Grundtvig anvendte. De omtalte værker i denne oversigt kan med deres indledninger, tekstredegørelser (med mere fyldige bibliografiske oplysninger), punktkommentarer og ikke mindst faksimiler findes på grundtvigsværker.dk.

Et par ord om Grundtvigs bidrag til aviser: Grundtvig var en flittig bidragsyder til især *Kjøbenhavns kongelig alene privilegerede Adressecomptoirs Efterretninger*, kendt som *Adresseavisen*, og *Den til Forsendelse med de Kongelige Brevposter privilegerede Berlingske politiske og Avertissements-Tidende*, kendt som *Berlingske Tidende*. Deres titler optræder begge i oversigten i forkortet form. Derudover bidrog han flittigt til *Fædrelandet*, der eksiste-

rede fra 1834 til 1882, samt til *Dansk Kirketidende*, der begyndte at udkomme i oktober 1845. Tidsskriftet findes stadig under navnet *Grundtvigsk Tidende*, som det skiftede navn til i 2020.

1823

Danmarks Krønike af Saxo Grammaticus. Tredie Deel (trykt i det Schultziske Officin og bekostet af "Krønikens Danske og Norske Venner", juni)

Grundtvigs oversættelse af Saxos Danmarkskrønike er nu udgivet i sin fuldstændighed. Den består af tre dele, som Grundtvig selv kalder en fordanskning.

1838

"[Hænder kolde, Hjerter varme]" (*Adresseavisen*, nr. 30, 5. februar)

"[Tør Taaren af, imens den flyder]" (*Adresseavisen*, nr. 42, 19. februar)

"Hr. Jetsmark og 'Foreningen'" (*Dagen. Tidende for Politik og Dagshistorie*, nr. 47, 23. februar)

Grundtvig indgik i starten af 1838 i en polemik om fattighjælp. Vinteren var dette år usædvanlig hård, hvilket fik digteren og avisredaktøren Jens Jetsmark til at starte en velgørenhedsforening, der skulle stille varme lokaler til rådighed for frysende enlige mødre, så de kunne varetage deres arbejde i ly for kulden og dermed fortsat forsørge sig selv. Imidlertid endte foreningen i modvind, da de hjalp andre end de tiltænkte enlige mødre. Debatten førte fra Grundtvigs side også til en kritik af det offentlige fattigvæsen: "Grundtvig modsatte sig, at godgørelse generelt skulle styres af principper. Han mente, at denne tilgang hæmmede de frivillige donationer, hvilket havde resulteret i, at nøden hos de fattige var blevet så stor, at den var uoverkommelig" (Kylsø Pedersen 2022).

1839

Aabent Vennebrev til en Engelsk Præst (Wahlske Boghandels Forlag, annonceret 21. juni)

Pamflet, der indeholder et brev til den engelske præst Nugent Wade samt Grundtvigs tiltrædelsesprædiken i Vartov.

1840

“Thyra Dannebod” (i *Viser og Sange for Danske Samfund*, trykt hos J.D. Qvist, 1. hæfte, februar)

“Danske Samfund” (notits i *Adresseavisen*, nr. 146, 25. juni)

“Jødernes Valgbarhed til det Danske Folkeraad” (*Brage og Idun, et nordisk Fjærdingårsskrift, udgivet, med Bistand af Danske, Svenske og Normænd, af Frederik Barfod, Student*, august)

1841

Himmelbjergs-Vise (trykt hos J.D. Qvist, omdelt til folkefest på Himmelbjerget 3. august)

Sange ved Indvielsen af Den ny Asylskole, 1841 (trykt hos J.D. Qvist, formentlig omdelt ved indvielsen af Caroline Amalies asylskole 19. september)

1842

Ved Kongens Fødselsdag i Danske Samfund (trykt hos J.D. Qvist, formentlig omdelt i forbindelse med Grundtvigs tale den 19. december i Danske Samfund)

Sang i Dronningens Asyl paa Marmorpladsen den 3. October 1842 (trykt hos J.D. Qvist, formentlig omdelt i forbindelse med åbningen af Dronningens Asyl på Store Kongensgade den 3. oktober)

1843

Ved Broder Ottos Kiste, (den 21de Januar 1843.) (trykt hos J.D. Qvist i forbindelse med Otto Grundtvigs begravelse, også udgivet i aviser den 21. januar)

“Lovise Augusta” (*Adresseavisen*, nr. 22, 26. januar)

Confirmations-Psalmer (privattryk til Meta Grundtvigs konfirmation i Vartov Kirke den 23. april)

“Velkommen i den grønne Lund” (udkom som en del af artiklen “Maifesten i Mehrn Hestehave” i *Berlingske Tidende*, nr. 163, 21. juni)

1844

“Til Professor Schouw” (*Adresseavisen*, nr. 59, 9. marts)

“Til Dannemænd om Hr. Baron Dirckinck-Holmfeld” (*Fædrelandet*, nr. 1553, 13. april)

“En Bonde ovenpaa en Herremand” (*Fædrelandet*, nr. 1559, 22. april)

Indlægget var en del af en landbodebat i foråret om herremændenes ejendomsret og fæstebøndernes stilling. I debatten var der “indlæg i hhv. *Berlingske Tidende* (her taltes herremændenes sag) og *Fædrelandet* (her taltes bøndernes sag). Debatten kom til primært at dreje sig om herremændenes ejendomsret og statens rolle heroverfor.” Grundtvig stillede sig på almuens side, selv om han ikke synes “at have haft noget særligt indgående kendskab til de daglige forhold for landboerne, interessen synes mere at udspringe fra et højere standpunkt” (Holst 2023).

“Storfyrstinde Alexandra” (*Berlingske Tidende*, nr. 222, 18. august)

Høst-Sang (trykt hos J.D. Qvist, sandsynligvis bestilt af sognepræst Peter Rørdam i Mern), indeholder første version af “Nu falmer Skoven trindt om Land”.

Confirmations-Sang paa Tuborg (trykt hos J.D. Qvist), indeholder salmen “Barne-Livets faure Dage”, trykt til konfirmation af en norsk pige på Store Tuborg den 7. oktober.

1845

“Bakkehuset (til den 28de Juni 1845)” (*Berlingske Tidende*, nr. 152, 28. juni)

“Kirke-Klokken” (*Dansk Kirketidende*, nr. 3, 19. oktober)

“Færingesaga” (i *Skandinavisk Folke-Kalender* for 1846, C. Steens forlag)

“Julenats-Engelen” (*Dansk Kirketidende*, nr. 15 og 16, 28. december)

1846

“Mange paa Haand har Fingre fem” (i *Album af nulevende danske Mænds og Qvinders Haandskrifter i lithographerede Facsimiler*, udg. Israel Levin, B.A. Meyers forlag, annonceret 17. januar)

“Morten Luthers Dødsdag” (*Dansk Kirketidende*, nr. 23, 15. februar)

“[Frihed, Tro og Moders-Maal]” (digt på ovalt stålstik udsendt ved Martin Luthers 300-års dødsdag 18. februar)

“Digtet blev ifølge Steen Johansen udsendt i forbindelse med Martin Luthers 300-års dødsdag 18. februar 1846. Grundtvigs fire verslinjer

forekom angiveligt under et ovalt 8° stålstik forestillende en ældre Luther. Under billedet skulle Luthers navn stå samt fødsels- og dødsår.

I Det Kongelige Biblioteks Kort- og Billedsamling findes to kopier af portrættet med digtet, som samlingen modtog i gave. Det ene blev doneret af H.P. Langkilde i 1932, og det andet er givetvis kommet ind i samlingen før 1953, men ikke registreret tidligere, hvorfor det heller ikke er muligt at identificere gavegiveren” (Kylsø Pedersen 2023).

“Herrens Fristelse” (*Dansk Kirketidende*, nr. 25, 1. marts)

“Opstandelsen” (*Dansk Kirketidende*, nr. 31, 12. april)

“Pindse-Sang” (*Dansk Kirketidende*, nr. 38, 31. maj)

“Fuglesangs-Kilden. (28de Juni.)” (*Berlingske Tidende*, nr. 151, 3. juli)

“Nathanael” (*Dansk Kirketidende*, nr. 47, 16. august)

“Hyrderne ved Bethlehem” (*Dansk Kirketidende*, nr. 65, 20. december)

“Nytaars-Sang” (*Dansk Kirketidende*, nr. 66, 27. december)

1847

“Den Danske Kongedatter” (*Berlingske Tidende*, nr. 49, 27. februar)

“Danskheden, vi Danske og x” (*Berlingske Tidende*, nr. 55, 6. marts)

“Marias Bebudelse” (*Dansk Kirketidende*, nr. 78, 21. marts)

“Danskheden og Sorø” (*Berlingske Tidende*, nr. 70, 24. marts)

“Marie Magdalene” (*Dansk Kirketidende*, nr. 80, 4. april)

“Nordens Evangelister” (*Dansk Kirketidende*, nr. 87, 23. maj)

“Den Danske Christendom” (*Dansk Kirketidende*, nr. 87, 23. maj)

“Den Kongelige Fødselsdag” (*Tillæg til Berlingske Tidende*, nr. 218, 18. september)

“Den levende Christus” (*Dansk Kirketidende*, nr. 113, 28. november)

1848

“Kong Christian d. Ottende” (*Berlingske Tidende*, nr. 18, 22. januar)

Om Forslaget til en ny Valglov (flyveblad, uden trykkested, udkom omkring 1. maj og omdelt til medlemmerne af stænderforsamlingen i Roskilde ved valglovsforhandlingernes begyndelse)

Om Jyllands Befrielse den 11. maj 1848 (flyveblad, trykt hos J.D. Qvist, til salg for 2 skilling)

Til de stemmegivende Herrer i Hovedstadens ellefte Valgkreds (pamflet udsendt 30. september, trykt hos J.D. Qvist)

“[Svarartikel til P.F. Lunde 2. oktober 1848]” (*Berlingske Tidende*, nr. 246, 2. oktober)

“[Klage til Den Grundlovgivende Rigsforsamling over uregelmæssigheder ved valget i Nyboder 5/10]” (*Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen*, nr. 2, Bianco Luno)

Paa Rigsdagsfesten den 22. October 1848 (sangblad, trykt hos J.D. Qvist)

Bededags-Tale for Rigsdagen i Danmark (trykt hos Louis Klein, annonceret 11. november)

Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen (trykt og forlagt af Bianco Luno) – heri Grundtvigs taler i den grundlovgivende Rigsforsamling.

“Ved valget i Præstø-kredsen den 6. november 1848 blev N.F.S. Grundtvig indvalgt i Den Grundlovgivende Rigsforsamling, og den 8. november indtog Grundtvig for første gang sin plads i forsamlingen (Bjørn 2007, s. 68 f). Forsamlingen havde til opgave at tilvejebringe en dansk grundlov. Den var blevet nedsat af den delvist liberale regering, som kong Frederik 7. havde udpeget i marts 1848 som følge af, at en stor gruppe københavnske borgere havde krævet af kongen, at han udpegede en ny regering. Det blev enden for enevælden (Knudsen 2009, s. 113-117). Udkastet til grundloven, som forsamlingen tog udgangspunkt i, var udarbejdet af Marts-regeringens kirke- og undervisningsminister D.G. Monrad. Samlingen afholdt sit sidste møde den 4. juni 1849, dagen inden Grundlovens underskrivelse den 5. juni 1849.

I denne periode bidrog Grundtvig som medlem af forsamlingen med en lang række indlæg og ændringsforslag. Som de øvrige indlæg og forslag blev også Grundtvigs udgivet i *Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen*. Det er i denne form, de bringes her” (Wendel-Hansen 2024).

1849

C. Flor. Den 1ste Januar 1849 (trykt hos Louis Klein)

Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen (trykt og forlagt af Bianco Luno) – heri Grundtvigs taler i den grundlovgivende Rigsforsamling.

Danskeren (tidsskrift udg. af Grundtvig, bd. 2, 52 numre, trykt hos J.D. Qvist)

1850

Velkomst til Brudfolkene. Den 5. Februar 1850 (trykt hos Bianco Luno)

Grundlovens Aarsdag Den 5te Juni 1850 (trykt hos Bianco Luno)

Seiers-Torsdagen i Juli 1850 (trykt hos J.D. Qvist) – Grundtvigs sang med førstelinjen “Jeg gik mig ud en Sommerdag at høre”

Holger-Danske-Slaget den 25. Juli 1850 (trykt hos J.D. Qvist, 3. august)

“Vilhelm Blom. (Falden blandt de Forreste i Morgenstunden paa Seiersdagen)”
(*Berlingske Tidende*, nr. 199, 27. august)

“Nydansk Folke-Sang” (*Fædrelandet*, nr. 211, 11. september)

Danskeren (tidsskrift udg. af Grundtvig, bd. 3, 52 numre, trykt hos J.D. Qvist)

1851

[*Bidrag i “Ludvig Christian Müllers Eftermæle”*] (Mindeskrift for *Ludvig Christian Müllers Eftermæle*, hvor Grundtvig bidrog med digtet “Ludvig Christian Müller” med førstelinjen “Naar Graven sig oplader” samt mindeord uden overskrift, trykt hos J.C. Scharling, annonceret 15. september)

1852

“[Tale ved J.F. Schouws jordefærd 2. maj]” (*Fædrelandet*, nr. 102, 3. maj)

[*Indskrift på mindestenen for Ludvig Christian Müller*] (Indskrift på mindestenen på Ludvig Christian Müllers grav på Sønder Starup kirkegård ved Haderslev, formentligt rejst i dagene op til den 20. juli)

“Moses og Jesus” (*Dansk Kirketidende*, nr. 369, 31. oktober)

1853

“Lykkens Foranderlighed” (*Fædrelandet*, nr. 27, 2. februar)

“Den apokryphiske Beretning om de fyenske Bønder til Hove” (*Fædrelandet*, nr. 43, 21. februar)

Indbydelse til en Dansk Forening (trykt hos J.D. Qvist, dateret 23. februar)

“Foreløbige Bestemmelser ved Grundelsen af “den Danske Forening”” (*Dannebrog. Et Ugeblad for den Danske Forening*, nr. 1, 21. maj)

“Indbydelse til en Dansk Forening” (*Dannebrog*, nr. 1, 21. maj)

“Det Danske Folk” (digt trykt i *Dannebrog*, nr. 1, 21. maj)

“Den Danske Forening” (digt trykt i *Dannebrog*, nr. 2, 28. maj)

“Velkomst til den Danske Forening” – tale (tale trykt i *Dannebrog*, nr. 2, 28. maj)

“Valg-Dagen” (digt trykt i *Dannebrog*, nr. 2, 28. maj)

I forbindelse med oprettelsen af Den Danske Forening udgav Grundtvig indbydelser med stadigt flere underskrivere. I ugebladet *Dannebrog* udgav han desuden digte til anledningen samt den tale, han gav ved foreningens første officielle møde i Casino den 3. maj 1853. Foreningen “blev dannet på baggrund af de politiske følger af Første Slesvigske Krig (1848-1851) og de politiske udfordringer, der fulgte af, at Frederik 7. sandsynligvis ikke kom til at efterlade sig en arving til den danske trone” (Ravn 2024).

“Den Danske Nødvendighed” (*Dannebrog*, nr. 5, 17. juni)

“Nytaars-Ønske” (i *Folkekalender for Danmark. 1854*, udg. af C.C. Lose, O.H. Delbanco og C.G. Iversen, annonceret 30. november)

1854

“Det Høinordiske Forbund” (*Fædrelandet*, nr. 121, 27. maj)

[Notits om Marie Grundtvigs død] (*Adresseavisen*, nr. 161, 14. juli)

“Rønnebæksholm. (i September 1854)” (*Dannebrog*, nr. 39, 6. oktober)

“Hun er ei død, hun sover kun” (*Dansk Kirketidende*, nr. 471, 8. oktober)

“Aa-Fruen” (*Dannebrog*, nr. 43, 27. oktober)

Grundtvigs anden kone, Marie Toft, dør den 9. juli 1854. Grundtvig bringer en notits i *Adresseavisen* om hendes død. Han udgiver senere flere tekster til minde om Marie, hvis død rammer ham hårdt, heriblandt de ovenfor anførte tre digte i *Dannebrog* og *Dansk Kirketidende*. De følgende udgivelser fra 1855 tager også udgangspunkt i Maries død.

1855

Den 3die Juni 1855 – sang med førstelinjen “Det er saa yndigt at følges ad” (folder, trykt hos J.D. Qvist & Comp., formentlig uddelt ved P.A. Fengers sølvbryllup den 3. juni)

En af Grundtvigs mest berømte sange, “Det er så yndigt at følges ad”, var oprindeligt en sølvbryllupsvis, bestilt af sønnen til Grundtvigs gode ven P.A. Fenger i anledning af dennes sølvbryllup. Kort efter

omskrev Grundtvig den sidste strofe, så sangen også kunne bruges til bryllupper. Sangen er skrevet midt i Grundtvigs sorg over Maries død:

“Da Grundtvig digtede sølvbryllupssangen i 1855, nærmede årsdagen for Maries død sig (9. juli 1854), og tre dage efter Fenger-parrets sølvbryllup – den 6. juni 1855 – skulle hendes kiste nedsættes i familiegravstedet ved Køge Ås på Gammelkjøgegaard. (...)”

På trods af at Grundtvig oplevede et sølvbryllup med sin første kone Lise, var det sandsynligvis nærmere Marie, han havde i tankerne, da han digtede ‘Det er saa yndigt at følges ad’. Dette ses i strofe 1 og 4, som begge indeholder formuleringen om to, ‘som gierne vil sammen være’ – denne formulering hentyder til Maries yndlingsudtryk, som hun yndede at sige til Grundtvig, når de sad sammen: ‘jeg vil gjerne være hos dig’ (Grundtvig 1855, s. 12). I artiklen ‘Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm’ beskriver Grundtvig, hvordan han i disse situationer havde været forundret over, at en kvinde, der ellers var rig på smukke ord, ‘kunde have et saa fattigt Liv-Udtryk for sin Kiærlighed’. Det var først efter Maries død, at Grundtvig forstod dybden i hendes ord, og efterfølgende blev det også hans eget yndlingsudtryk (Grundtvig 1855, s. 12)” (Vad 2023).

Indvielsen af Claras Kirkegaard og Maries Hvilested (formentlig privattryk, Thieles Bogtrykkeri, udkom antagelig i juni)

“Opreisningen” (*Dannebrog*, nr. 28, 13. juli)

“Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm” (*Dannebrog*, nr. 34-35, 25. august)

1858

“N. M. Spandet” (*Dansk Kirketidende*, nr. 51, 28. november)

1862

“Menneskets Herlighed” (i tryk med begravelsessange til Nanna Reedtz’ begravelse den 20. marts, trykt i Horsens)

“Dronning Caroline Amalie. Den 28de Juni 1862” (*Illustreret Tidende*, nr. 144, 29. juni)

1863

“Lykke-Varslet” (*Fædrelandet*, nr. 131, 10. juni)

“Dane-Kongerne Frederik den Syvende og Christian den Niende” (*Berlingske Tidende*, 18. november)

Ved Sørge-Høitiden for Kong Frederik den Syvende den 19de December 1863 (trykt hos Louis Klein)

1864

Kong Frederik den Syvendes Ihukommelse (Karl Schönbergs forlag, omkr. 5. januar)

1865

“Deres Majestæt Dronning Caroline Amalie!” (*Dansk Kirketidende*, nr. 32, 23. juli)

1866

Til Pigeskolen paa Marielyst, aabnet den 8de Mai 1866 (trykt hos Thieles Bogtrykkeri)

“Til Dronning Caroline Amalie’s Fødselsdag 1866” (*Dansk Folketidende*, 29. juni)

1868

Den christelige Børnelærdom [2. udgave] (Karl Schönbergs Forlag, midt-oktober)

De 21 artikler i bogudgaven af *Den Christelige Børnelærdom* havde tidligere været trykt i *Kirkelig Samler* i årene 1855-61. Grundtvig angiver i sin foretale til bogudgaven, at den trykkes efter “venners ønske”. Almindeligvis udgiver vi ikke andenudgaver i *Grundtvigs Værker*, men vi gør en undtagelse i dette tilfælde, da andenudgaven dels indeholder en nyskrevet foretale, dels er den form, hvori de fleste læsere kender *Den Christelige Børnelærdom*. Både første- og andenudgaven findes derfor i *Grundtvigs Værker*. De er forsynet med indledninger af Anders Holm.

1869

“[Tale ved åbningen af Marielyst Højskole 4. november 1869]” (*Dansk Folketidende*, 12. november)

1871

“Tale ved Kr. Køsters Jordefærd” (*Dansk Kirketidende*, nr. 12, 26. marts)

Litteratur

- Bjørn, Claus (2007), *Grundtvig som politiker*, udg. Thorkild C. Lyby. Frederiksberg.
- Holst, Stine Guldahl (2023), “Indledning til ‘En Bonde ovenpaa en Herremand’” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (grundtvigsværker.dk).
- Grundtvig, N.F.S. (1855), “Fru Maries Bautasteen ved Rønnebæksholm” i *Dannebrog*, nr. 34-35, 25. august, sp. 1-13. København.
- Knudsen, Tim (2009), *Fra enevælde til folkestyre. Dansk demokratihistorie indtil 1973*. København.
- Kylsø Pedersen, Stine (2022), “Indledning til ‘[Hænder kolde, Hjerter varme], ‘[Tør Taaren af, imens den flyder]’ og ‘Hr. Jetsmark og ‘Foreningen’” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (grundtvigsværker.dk).
- Kylsø Pedersen, Stine (2023), “Tekstredøgørelse til ‘[Frihed, Tro og Moders-Maal]’” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (grundtvigsværker.dk).
- Ravn, Kim Steen (2024), “Indledning til *Indbydelse til en Dansk Forening, Indbydelse til en Dansk Forening*, ‘Indbydelse til en Dansk Forening’, ‘Foreløbige Bestemmelser ved Grundelsen af ‘den Danske Forening’, ‘Det Danske Folk’, ‘Den Danske Forening’, ‘Velkomst til den Danske Forening’ og ‘Valg-Dagen’” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (grundtvigsværker.dk).
- Rasmussen, Krista Stinne Greve (2022), “*Grundtvigs Værker – midtvejsstatus*” i *Grundtvig-Studier 2022*, 181-215.
- Vad, Kirsten (2023), “Indledning til *Den 3die Juni 1855*” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (grundtvigsværker.dk).
- Wendel-Hansen, Jens Lei (2024), “Indledning til *Beretning om Forhandlingerne paa Rigsdagen [1848-49]*” i *Grundtvigs Værker*, udg. af Center for Grundtvigforskning ved Aarhus Universitet (grundtvigsværker.dk).